

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ГЕНЕРАЛЬНИХ ПЛАНІВ МІСТА ДНІПРО

НТУ «Дніпровська політехніка»

Радченко Ярослава Ігорівна

Науковий керівник: к.т.н., доцент Зуска Ада Василівна

Для розвитку населених пунктів головним завданням є ефективно управління цією територією. Саме з цією метою використовуються містобудівні документи. Одним із видів містобудівної документації міста є генеральний план, що регулює всю містобудівну діяльність, визначає його планування, забудову та інше використання території міста, розподіл земель на житлові, громадські та промислові зони, виділення зон під інфраструктуру та збереження культурної спадщини.

Метою роботи є дослідження генеральних планів і вплив їх на планування території міста Дніпра упродовж XVIII – XX ст. З архівних даних відомо, що планувальні роботи з формування міста Дніпра (в минулому Катеринослава) на Дніпрі розпочалися з середини 80 р. XVIII століття «Начертание города Екатеринослава», де були визначені основні параметри розвитку міста та перераховані його головні будівлі. Основні тенденції розвитку майбутнього міста були закладені в першому генеральному плані Геруа, затвердженому 13 жовтня 1786 р., Планування міста в ньому виконано в стилі класицизму – сітки прямокутних кварталів. Вся забудова була спланована на великій горі у закруті Дніпра (сучасний Нагірний центр). Центр міста знаходився на площі з Преображенським собором, яка на сьогодні притотип Соборної. Площа в плані була представлена великим прямокутником розміром близько 235x530 метрів. Від цієї площі розходилися вулиці. Коли план Клода Геруа вже був затверджений, 9 травня 1787 р. була офіційна церемонія заснування Катеринослава на Дніпрі [1].

Після виникнення еволюційно-архітектурного піднесення, викликаного впливом об'єктивних факторів на містобудування було запрошено до проектування міста архітектора Івана Старова. Саме генплан 1792 р. І. Старова зробив найбільший вплив на формування архітектурно-містобудівного абрису міста, який передбачав гігантські об'єми будівництва. Автор зберіг в плані величезний собор, нагірний центр, та ще й додав забудову районів в низинній частині, якого не було в плані К. Геруа. Із порівняння генпланів Клода Геруа 1786 р. і Івана Старова 1792 р. можна дізнатися, що визначальна композиційна ідея в розміщенні центру міста на горі однаково втілена в кожному з цих генпланів. Керуючись економічними міркуваннями архітектором Іван Старовим було передбачено новий напрям територіального розвитку міста – північний захід уздовж берега р. Дніпра. Але в цих генпланах є істотна відмінність у питанні про наявність у місті споруд військово-оборонного значення. На генплані Клода Геруа місто з усіх боків, крім Дніпра, було оточене системою валів із бастіонами. Тобто він зберігав традиції військового містобудування в умовах постійних бойових дій в краї. Через те, місто на р. Кільчені будувалося з 1776 р. до 1783 р.

як місто-фортеця. Іван Старов у своєму генплані 1792 р. пропонує будувати відкрите місто, оточене не земляними валами та бастіонами, а зеленими бульварами. Недоліком плану І. Старова спеціалістами визнано те, що проектні пропозиції обмежилися лише центральною частиною пагорба, не зачіпаючи вже частково освоєні зони (слобода Половиця) [1].

У 1806 році був прийнятий генплан, на якому відказались від ідеї щодо забудови гори, а місто зосереджувалося біля берегів Дніпра.

Генеральний план В. Гесте 1817 став своєрідною золотою серединою між планами 1792 і 1806 років. Він урівноважив співвідношення двох міських центрів – нагірного та придніпровського. В. Гесте намітив мережу площ у різних районах міста. Замість трьох нагірних площ на планах І. Старова, В. Гесте залишив дві – велику, навколо фундаменту Преображенського собору, меншу – перед палацом Потьомкіна. Саме на плані Гесті вперше зображено планувальні варіанти Соборної та Дворянської (Шевченка) площ, близькі до існуючих. Розвиваючи запропоновану І. Старовим ідею головного проспекту, В. Гесте намалював нову міську площу в нижній частині міста. Цю площу організували лише через півтора століття – на початку 1950-х років (колишня пл. Леніна).

Генплан Катеринослава, розроблений Вільямом Гесте, поєднав найкращі напрацювання містобудівників кінця XVIII – початку XIX століть. Нереалізованою залишилася ідея В. Гесте про розвиток головного проспекту у західному напрямку вздовж Дніпра. Відкрита 1884 року Катерининська залізниця, зупинила забудову проспекту, однак в XX столітті побудова ретирувалася на захід на десяток кілометрів.

Серед усіх офіційних документів, які визначили містобудівний розвиток нашого міста найменше досліджений та відомий як серед фахівців і горожан це генеральний план 1834 р. Порівняно із генеральними планами 1792 р. архітектора Івана Старова та 1817 р. архітектора Вільяма Гесте, які найчастіше згадуються в усіх історико-краєзнавчих і архітектурних роботах, присвячених Катеринославу, генплан 1834 р. має всі підстави вважатися «позабутим». Порівняно із вищезгаданими планами він мав менший вплив на формування реального архітектурно-планувального обрису міста. Головною відмінністю генерального плану 1834 р від усіх попередніх було те, що він планував тільки нагірну частину забудови міста, і лише модифікував фрагмент генерального плану В. Гесте 1817 р.

Кардинальних відмінностей між генпланами 1817 і 1834 рр., не існувало. Планування забудови нагірної частини міста 1834 р. в цілому ідентичне генплану 1817 р., але тільки скетчево деталізоване. Генплан 1834 р. остаточно закріпив за Соборною площею значення центральної. В цей час на завершальному етапі перебувало будівництво Преображенського собору (1830–1835 рр.) – подія, яка поклала початок планомірній забудові усього головного міського пагорба, починаючи з його північної частини. Це стало головною причиною для перезатвердження частини генплану Вільяма Гесте у 1834 р.

Генеральний план 1834 р. на декілька десятиліть став головним містобудівним документом для забудови Соборної гори. Таким чином аж до кінця XIX ст. формування та забудова Катеринослава відбувалися у відповідності

з генеральним планом 1817 р. В. Гесте та його модифікованим варіантом (стосовно нагірної частини) – генпланом 1834 р.

У зв'язку зі зміною характеру та параметрів розвитку міста в 1860-х рр. постало питання про новий генеральний план, який так і лишився невтленим в розбудову міста [2].

В 1933 р. був складений генеральний план Дніпропетровська (Дніпра), згідно з яким передбачався інтенсивний розвиток лівобережжя, а р. Дніпро мала стати елементом центральної частини міста. Планувалося будівництво набережної, також було намічено будівництво ще двох мостів через Дніпро – у центрі і в районі Нових Кайдаків, а також мостів через балки на правобережжі. Планом передбачалася квартальна система забудови, а також знесення у центрі малоцінної забудови. На виконання цього плану в 1935 р. по мосту через Дніпро на лівий берег було прокладено трамвайну колію.

Унікальним історичним джерелом щодо розвитку міського простору був генеральний проєкт реконструкції міста Дніпропетровська (нині Дніпра) 1940 р. Мета генерального плану полягала в розвитку всіх галузей міського господарства, планомірного освоєння міських районів, промисловості та поліпшення існуючої планувальної організації міста тощо. Але на жаль, цей план на був втілений в життя через початок Другої світової війни [3]. Генеральний план 1956 р. передбачав розвиток міста переважно за рахунок нових територій, особливо вздовж пр. Поля (пр. Кірова), Запорізького і Новомосковського шосе (пр. Правди). Планувались нові великі житлові масиви. Для покращення транспортного зв'язку між берегами Дніпра у 1964 – 1966 рр. було зведено новий міст із 6-рядним рухом і тролейбусною лінією, який у народі має назву «Новий». споруджено грандіозну дніпровську набережну, яка ввела річку до інтер'єра міста. Одночасно створювались і промислові об'єкти.

У 1967 р було розроблено новий генеральний план міста, згідно з яким почали створюватись нові житлові масиви, першим із яких став ж/м «Сонячний» вздовж лівого берега Дніпра. В 1971 – 1983 рр., у південній частині міста побудований житловий масив «Перемога». В західній частині міста, вздовж трикілометрової ділянки Набережної було зведено житловий масив Петровський з трьох масивів: «Червоний Камінь», «Комунар» (з 2016 р. Покровський) і Парус, відділених один від одного широкими вулицями-бульварами.

Починаючи з 1970-х років нове житло зводилося на місцях знесеної приватної забудови: окремі 9 - 16-поверхові житлові будинки споруджувались у центральній та інших частинах міста. Так, на місці знесеної споруди на центральному проспекті в 1970 р. було зведено житловий 12-поверховий будинок із магазином «Лотос» на 1-му і 2-му поверхах; у 1976 р. був зведений 18-поверховий житловий будинок баштового типу, довгі роки відомий як «Будинок книги», а у 1979 р. між пр. Карла Маркса і вул. Шевченка трисекційний 14-поверховий житловий будинок. В 1996 р. – відкрито кінцеву станцію першої ділянки метрополітену, яка зв'язала масив Комунар із вокзалом. З розпадом Радянського Союзу та соціалістичної системи, масове житлове будівництво в місті, як і в цілому по країні, припинилося.

Генплан, який був ухвалений в 2015 році вже не відповідав сучасному розвитку міста. Затвердження нового плану повинно було привести у відповідність всі наступні документи, включаючи план зонування територій і охоронної спадщини. У березні 2020 року був ухвалили новий генплан, але він знову потребував корегування. Разом з тим, в місті є конкретні райони, де не велося будівництво. Зокрема, багатоквартирне будівництво можна вести на окремих територіях побіля наявної забудови. У генплані 2015 р. заплановано великі масиви садибної забудови, а також формування багатоквартирної забудови. Крім того цей генеральний план передбачає зміни у функціональному призначенні певних територій – з промислових вони потенційно можуть перейти під житлову забудову, а також заміну застарілого житлового фонду.

На підставі вище викладеного можна зробити висновок, що місто Дніпро в різні проміжки часу розвивалось за різними генеральними планами, які мали різні вектори забудови. Майже кожен архітектор, що брав участь в розробленні генеральних планів, намагався зберегти історичні споруди XVIII –XXI ст., що розміщувались на території міста і тому наше місто довгий час називади «автентичним», справжнім.

Таким чином, генеральний план є основою для розвитку будівництва міста, без нього неможливо як побудувати нове, так і відреконструювати старе, тому вважаю за потрібне перед стрімким розвитком та забудовою міста новими цікавими проектами, поринути в історію і підкреслити знання минулих поколінь. Тепер, з урахуванням змін в законодавстві та введенням нових видів документації – генеральний план є містобудівною документацією на місцевому рівні поряд з комплексним планом просторового розвитку території.

Перелік посилань

1.Кавун М.Е. Генеральні плани Катеринослава / М.Е. Кавун // Мое Придніпров'я: Календар пам'ятних дат Дніпропетровської області на 2002 р.: Бібліограф. покажчик / Упоряд. І. Голуб.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2001.– С. 88–90.

2. Портал «Дніпрокультура». URL: https://www.dnipro.lib.dp.ua/Pershiy_generalniy_plan_Istoriya_Katerinoslav.

3. Музей історії Дніпра. URL:<https://midnipro.museum/heneralnyj-proiekt-rekonstruktsii-mista-dnipropetrovska-1940-r/>.